

Raewyn Connell ve Erkeklik Çalışmalarının Köşe Taşı Çalışması Olarak *Erkeklikler*

Mehmet BOZOK ¹

¹Asst. Prof., Maltepe University - Sociology

Özet

Bu yazı feminist çalışmalar ve queer çalışmalarıyla beraber eleştirel toplumsal cinsiyet çalışmalarının önemli bir parçası olan erkeklik çalışmalarının köşe taşı olan bir kitabın, Raewyn Connell'in Masculinities (2005) adlı ünlü çalışmasının Türkçe çevirisi Erkeklikler'i (2019) ele alıyor. Yazıda ilkin erkeklik çalışmalarının kurucularından ve en önemli isimlerinden biri olan Connell'in çalışmaları arasında Erkeklikler'in yeri tartışılıyor. Ardından da Erkeklikler'deki başlıca tartışmalar ele alınıyor.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet; Raewyn Connell; Erkeklikler; Erkeklik Çalışmaları

Raewyn Connell and Her Study *Masculinities* as the Cornerstone of Masculinity Studies

Abstract

This article is about the Turkish translation of Raewyn Connell's *Masculinities* (2005), *Erkeklikler* (2019), a book that is one of the cornerstones of masculinity studies, which is a part of critical gender studies altogether with feminist studies and queer studies. Here, firstly the place of *Erkeklikler* in Connell's oeuvre, who is one of the founders and most significant names of masculinity studies, is discussed. Afterwards, the debates in *Erkeklikler* is discussed.

Keywords: Gender; Raewyn Connell; *Masculinities*; Masculinity Studies

Corresponding Author : Mehmet Bozok
Maltepe University – Sociology Dept., Istanbul-Turkey

E-mail : mehmetbozok@maltepe.edu.tr

Manuscript received : June 02, 2019

Revised manuscript accepted : June 20, 2019

Raewyn Connell ve Erkeklik Çalışmalarının Köşe Taşı Çalışması Olarak Erkeklikler

Bu yazı, Avustralyalı sosyal bilimci Raewyn Connell'inⁱ ilk baskısı 1995'te yapılan ünlü kitabı *Masculinities*'in (2005[1995]) Türkçe çevirisiⁱⁱ *Erkeklikler*ⁱⁱⁱ (2019) üzerine. Connell, erkeklik çalışmalarının kurucularından ve en önemli isimlerinden biri ve alanın köşe taşlarından "hegemonik erkeklik" ve "erkeklikler" kavramlarıyla tanınıyor. Özellikle 1980'lerin ilk yıllarından günümüze uzanan çalışmalarıyla bugün sadece erkeklik çalışmalarının değil, genel anlamda feminist çalışmalardan LGBTQIA+ çalışmalarına uzanan geniş yelpazedeki eleştirel toplumsal cinsiyet çalışmalarının da en iyi bilinen isimlerden biridir. Bu tanınırlıkta, Connell'in şimdiye kadar en çok referans gösterilen^{iv} eseri^v olan *Erkeklikler*'in çok önemli bir katkısı bulunmakta. Aşağıda önce kısaca Connell ve çalışmalarından söz edeceğim, ardından da *Erkeklikler*'in, yazarın çalışmaları içinde nasıl konumlandığını merkeze alarak, kitabın önemini ve neleri tartıştığını ele alacağım.

Erkeklik çalışmalarının yanı sıra küreselleşme, neoliberalizm, eğitim, sınıf, güney teorisi, aydınlar ve toplumsal cinsiyet üzerine çalışmaları bulunan çok yönlü bir sosyal bilimci ve gerçek anlamda bir entelektüel^{vi} olan Connell, 1970'lerde Avustralya'da sınıf ilişkilerini çalıştı ve etkin bir biçimde feminist hareket ve LGBTQIA+ hareketlerinin içinde aktivist olarak yer aldı. Bu eleştirel duruş, 1980'lerin başlarıyla birlikte Connell'in o dönemde toplumsal cinsiyet çalışmalarında ihmal edilen bir boyut olan erkeklikler üzerine çalışmalar yürütmeye başlamasında etkili oldu.^{vii} Connell, kendisi gibi feminizm ve LGBTQIA+ hareketlerinin içinden gelen araştırmacılar olan Tim Carrigan ve John Lee ile beraber yazdığı "Toward a New Sociology of Masculinity" adlı yazısından itibaren, erkekliğin değişebileceğinin altını çizen ve çoğul bir erkeklik fikrine vurgu yapan "erkeklikler" kavramını ve "hegemonik erkeklik" fikrini geliştirmeye başladı (Carrigan, Connell ve Lee, 1985).

Bu kuramın ilk olgun formülasyonunu 1987'de yayımlanan *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*'da (Connell, 1987) görürüz. Türkçe'de *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika* (1998b) adıyla yayımlanan bu kitapta Connell'in asıl yapmak istediği, geniş kapsamlı bir toplumsal cinsiyet ve cinsiyet politikası tartışması yürütmektir. Fakat burada erkeklikler üzerine de ayrıntılı bir kuram ortaya koyar. Bu tartışma sonraki çalışmalarında daha geliştirilecektir. *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*'da Connell'in erkeklikler üzerine yapısal analizini, bunların arka planındaki "toplumsal cinsiyet düzeni" ile

“toplumsal cinsiyet rejimi”ni ve daha da önemlisi farklı erkeklik tiplerini görürüz. Bu kuram, izleyen yıllarda 1990’ların ortasında yayımlanan *Erkeklikler*’de 1998’deki erkeklikler ile küreselleşme arasındaki ilişkinin altını çizdiği “Masculinities and Globalization” (1998a) adlı makalesinde, yapısal analizini genişlettiği 2000’lerin başında yayımlanan *The Men and Boys*’ta (Erkekler ve Oğlanlar) (2000) ve kendisine yöneltilen eleştirilere yanıt verdiği –James Messerschmidt ile beraber yazdığı– “Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept” (Hegemonik Erkeklik: Kavramı Yeniden Düşünmek) (Connell ve Messerschmidt, 2005) adlı makalede daha da geliştirilir. İşte bu süreçte *Erkeklikler*, Connell’in kuramının olgun bir versiyonunu sunması bakımından öne çıkmaktadır.

Erkeklikler, temelde evrensel ve değişmez bir erkeklik fikri yerine, erkek egemenliğiyle farklı konumlanışlara sahip farklı erkekliklerin bulunduğunu vurgulayan bir metindir. Kitap, erkekliklerin inşası üzerine kuramsal bir tartışmayı içeren ilk bölüm “Bilgi ve Sorunları”, ardından Connell’in batılı bir ülke olarak Avustralya örneğini merkeze alarak erkekliklerin dinamiklerini tartıştığı ikinci bölüm “Erkeğin Dinamikleri Üzerine Dört Çalışma” ve de erkekliklerin tarihi, erkeklik siyasaları ve erkekliklerin nasıl ve ne yönde değiştirilebileceğinin tartışıldığı son bölüm “Tarih ve Siyaset”ten oluşur. Burada, Connell’in erkeklikler üzerine çalışmalarında temel amacının, ataerkillikten en fazla “pay alan” ve en fazla “ayrıcılık” sahibi cinsiyet olan erkekliklerin cinsiyet eşitliği doğrultusunda değişmesi -ve alternatif erkekliklerin inşa edilmesi- olduğunu görürüz. Bu amaç, Connell’in kültürel olarak farklılaşan erkekliklerden^{viii} ziyade, *Erkeklikler*’de farklı erkeklik inşaları aracılığıyla ataerkillikten (yani erkek egemenliğinden) farklı derecelerde pay alan erkeklik tiplerini, diğer bir deyişle “hegemonik erkeklik”, “madunlaştırılan erkeklik”, “suç ortağı erkeklik” ve “marjinalleştirilen erkeklığı” (2019, ss. 149-157) ortaya koymasına yol açmıştır. Böylece Connell, bütün erkeklerin erkek egemenliğinden eşit ölçüde, aynı şekilde, aynı yollarla yarar sağladığı bir ataerkillik fikrinin yerine, farklı stratejiler kuran erkeklik inşaları olarak farklı ve çoğul “erkeklikleri” yerleştirmiştir. Böylece son derece özgün ve dinamik bir ataerkillik kuramı ortaya koymaktadır.

Kadınlar, LGBTQIA+’lar ve öteki erkekler üzerinde iktidar kurmada en elverişli stratejileri geliştiren “hegemonik erkeğin” aslında pek az kişinin gerçekleştirebildiği, sürekli hayata geçirilmesi imkânsıza yakın bir erkeklik ideali olduğunun altını çizer. Pek çok kez yanlış bir biçimde kullanılan “hegemonik erkeklik” düz anlamıyla ataerkillikten farklıdır. İktidarda kalmak ve iktidarı yeniden inşa etmek için sürekli yeni stratejiler ve performanslar gerektirmesi nedeniyle performatif bir niteliğe sahiptir. Her kesim üzerinde iktidar kurmanın

da bir standardı bulunmamaktadır. Bu nedenle farklı tarihsel ve toplumsal bağlamlarda etkili olan farklı “hegemonik erkeklik”ler de söz konusudur. “Hegemonik erkeklik” fikri yaşayan erkekliklerden ziyade erkeklerin rol modeli olarak aldıkları temsili figürlerdir.

Connell’ın asıl altını çizdiği “suç ortağı erkeklik” ise –bu çok zor ve zahmetli olduğu için– “hegemonik erkekliğin” tüm gerekliliklerini yerine getirmeyip gündelik yaşamında ona belli başlı göndermelerde bulunup onunla iş birliği yaparak erkek egemenliğinden pay alan çoğunluktaki erkeklere ilişkindir. Connell “suç ortağı erkekliğin” bu kabul edilemez duruma karşı çıkararak ve eşitlikçi ve alternatif erkeklikleri hayata geçirerek “itiraz eden erkeklik” haline gelebileceğini vurgular. Diğer erkeklik tipleri olan “madunlaştırılan erkeklik” cinsel yönelimleri ya da hâkim olandan farklılaşan toplumsal cinsiyet rollerinden ötürü, “marjinalleştirilen erkeklik” ise sınıfsal, ırksal ve etnik özellikleri nedeniyle erkek egemenliğinden daha az pay alan erkekliklerdir (2019, ss. 149-157).

Erkeklikler’de Connell’in tartıştığı diğer bir konu da yukarıda sözü edilen erkeklik tiplerini -ve diğerlerini- inşa eden yapısal belirleyenlerdir. Bunlar ataerkil ve heteroseksist “iktidar ilişkileri”, kapitalist “üretim ilişkileri” ve Sigmund Freud’un ortaya attığı kavrama toplumsal bir nitelik kazandırdığı duygusal ve cinsel arzu olan “kateksis”tir^{ix}. Farklılaşan erkeklikler, bu yapısal belirleyenlerin bileşkesinde, toplumsal ve tarihsel bağlamlar içinde inşa edilmektedirler.

Connell, *Erkeklikler*’in izleyen bölümlerinde, önce geliştirdiği kuramı farklı erkek gruplarıyla yaptığı dört çalışma aracılığıyla tartışır. İlk Avustralya özelinde batılı işçi sınıfı erkekleri ele alır. Ardından farklı aktivist gruplar ve muhalif hareketlerden “itiraz eden erkekliklerin” -diğer bir deyişle profeminist erkeklik hallerinin- hangi koşullarda deneyimlendiğini ve sınırlılıklarını tartışır. Bir sonraki bölümde ise tartıştığı, Avustralya örneğinde eşcinsel erkekliklerin heteroseksüel erkekliklere karşı toplumsal konumlanışlarıdır. Erkeklik örneklerinin son bölümünde ise özellikle günümüz kapitalist koşullarında hâkim konumdaki erkeklik inşaları olan “hegemonik erkeklikleri” ve “suç ortağı erkekliklerini” ele almaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere *Erkeklikler*, batıda erkekliklerin tarihi, batılı erkeklik siyasaları ve erkekliklerin değişim olanaklarına ilişkin kapsamlı bir tartışmayla sona ermektedir.

Erkeklikler’i izleyen yıllarda Connell, güney teorisi bağlamında batılı olmayan toplumlarda toplumsal cinsiyet ilişkilerini ele almaya ve küreselleşmenin etkileri altındaki toplumsal cinsiyet ilişkilerini tartışmaya yönelmiştir. Connell’in *Erkeklikler*’inin önemi, hiç kuşkusuz erkekliklerin toplumsal inşası ve değişme olanakları üzerine bütünlüklü bir kuram ortaya koymasından

kaynaklanmaktadır. Bu kuram, 1980'lerin başlarında ilk ortaya konulduğundan itibaren, ataerkil ve cinsiyetçi ilişkilerin hâkimi konumundaki erkekler ve erkekliklerin eleştirilerinin yapılmasında önemli bir yol gösterici olmuştur. İlk kez 1995'te yayımlanan *Erkeklikler*, Connell'in kuramının geniş bir kitle tarafından tanınmasını sağlamıştır. Her ne kadar farklı yönleri çeşitli kuramcılar tarafından eleştirilmiş -ve Connell Messerschmidt ile birlikte bunlara topluca bir cevap vermiş (bkz. Connell ve Messerschmidt, 2005)- olsa da günümüzde erkeklik çalışmaları, büyük ölçüde Connell'in ortaya attığı "hegemonik erkeklik" ve "erkeklikler" kavramları ile birlikte anılır durumdadır.

Türkiye'de de erkeklikler üzerine çalışmalar özellikle 2000'lerin ilk yıllarından itibaren giderek gelişmeye başlamış ve artık günümüzde popülerlik kazanmış bir araştırma konusudur. Eleştirel bir metin olmasıyla öne çıkan *Erkeklikler*'in Türkçe çevirisinin, Connell'in yaygın bir okuyucu kitlesine ulaşmasına ve ülkemizdeki erkeklik çalışmalarının zenginleşmesine önemli bir katkı sağlayacağı kanısındayım.

ORCID ID

Mehmet BOZOK

<https://orcid.org/0000-0002-9841-6324>

Declaration of Conflicting Interests

The author(s) declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar(lar) bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiş(ler)dir.

KAYNAKÇA

- Carrigan, T., Connell, B. ve Lee J. (1985). Toward a New Sociology of Masculinity. *Theory and Society*, 14(5), 551-604.
- Connell, R. W. (2019). *Erkeklikler*. Ankara: Phoenix Yayınevi
- _____ (2005[1995]). *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.
- _____ (2000). *The Men and The Boys*. St Leonards: Allen & Unwin.
- _____ (1998a). *Masculinities and Globalization*. *Men and Masculinities*, 1 (1). 3-23.
- _____ (1998b). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. Soydemir, C. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- _____ (1987). *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Connell, R. W. ve Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender and Society*, 19(6), 829-859.

ⁱ 1944 Sydney doğumlu Connell, önceki çalışmalarında “Bob Connell” ve “R. W. Connell” isimlerini kullandı. Son dönemde de “Raewyn Connell”i tercih ediyor.

ⁱⁱ Nagihan Konukçu tarafından yapılan ve 2005'teki ikinci basımına dayanan bu çeviri, Phoenix Yayınları'nca yayımlandı.

ⁱⁱⁱ Buradan itibaren aksi belirtilmedikçe burada bu kitabın Türkçe çevirisinden *Erkeklikler* olarak söz edeceğim.

^{iv} Google Scholar Haziran 2019 başı itibarıyla *Erkeklikler*'in 16960 referans aldığını belirtiyor -ki bu arama motorunun saptadıklarından çok daha fazla referans bulunduğu malum.

^v https://scholar.google.com.tr/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=masculinities+connell&btnG= Erişim, 1.6.2019.

^{vi} https://sydney.edu.au/education_social_work/about/staff/profiles/raewyn.connell.php Erişim, 1.6.2019.

^{vii} Doktora öğrencisiyken kendisiyle 2012'de Buenos Aires'te ISA İkinci Dünya Sosyoloji Forumu'nda tanışma ve Trabzon'da erkekliklerin inşası hakkındaki doktora tez çalışmam üzerine tartışma fırsatım olmuştu. Erkeklikler üzerine tartışma yapmayı beklerken, uzak bir ülkeden bir sosyal bilimcinin, bir çırpıda 1970'lerden 2000'lere uzanan süreçte Özal, Erbakan ve Erdoğan çizgisi üzerinden neoliberalizmin Türkiye'deki gelişimine işaret etmesinin dudağımı uçuklattığını belirtmeliyim.

^{viii} http://www.raewynconnell.net/p/about-raewyn_20.html Erişim, 1.6.2019.

^{ix} Bu ancak ikincil bir vurgu olarak vardır.

^x Connell, *The Men and the Boys*'ta (2000) bu üç yapısal belirleyene dördüncü yapısal belirleyen olarak “simgeselleştirmeyi” ekleyecektir.